

ЕТНОЛОГІЧНИЙ СКЛАДНИК КОНЦЕПЦІЇ ВОЛОДИМИРА БАРАНА ПРО ПОХОДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ Й УКРАЇНЦІВ

Олег ЧИРКОВ

науковий співробітник відділу української етнології ННДІУВІ

Ольга ШАКУРОВА

молодший науковий співробітник відділу української етнології ННДІУВІ

Анотація. На підставі вивчення праць археолога, історика Володимира Барана автори статті повідомляють про результати виявлення й загальної характеристики етнологічного змісту його концептуальних положень про походження слов'янської етнічної спільноти й українського етносу. Етнологічний складник археологічно-історичної за змістом концепції В. Барана спрямований на висвітлення переважно етнічної диференціації слов'янської спільноти, початку формування українців та інших сучасних слов'янських народів. Концепція потребує глибшої розробки етнологічного складника або окремої етнологічної інтерпретації з ширшим використанням етнологічного інструментарію та урахуванням низки нових досягнень у пізнанні минулого України.

Ключові слова: історія України, етнологія, археологія, слов'яни, українці, концепція походження етносу, етнологічний складник концепції, етнічна генеза, історіографія, історія історичної науки.

Пізнання етнічної генези слов'ян та українців не втрачає своєї актуальності вже тринадцять років. Відомий археолог, історик Володимир Баран, автор багатьох праць про походження слов'ян і українців, спирається насамперед на результати археологічного дослідження минулого давніх слов'ян та сучасних їм сусідніх етнічних спільнот, зокрема тих польових досліджень, у яких особисто брав участь.

Таємниці процесу етнічної генези слов'ян «почали поступово розкриватися у другій половині ХХ ст. зусиллями вчених різних країн. Велика заслуга в тому належить і українській школі славистів, яку очолив Володимир Баран [...]. Принципово важливим тут було виявлення трьох поколінь археологічних культур і чинників, що впливали на їх зміну та етнокультурну ситуацію» [39, 38].

Спробу комплексно висвітлити давню історію людності української території було зроблено у розділі «Український етнос у світлі антропології, генетики, археології, етнології та мовознавства» першого тому колективної монографії «Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі» [50, 53]. В. Баран висвітлює процеси культурно-етнічного розвитку на території України в I тис. н. е. та етнічні процеси в період східнослов'янської державності, де обстоє думку, що ні в додержавний період, ні в часи державності не було якогось етнічного стовбура, від якого відгалужувалися б предки окремих слов'янських, у тому числі й східнослов'янських, народів.

Різні версії генези українців висвітлювалися на сторінках періодичних видань ННДІУВІ у публікаціях його працівників та інших дослідників [46, 47, 48, 51, 58]. «Проблема походження українського народу у вітчизняних українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ ст.» є темою дисертаційного дослідження О. Шакурової (вона ж О. Лебедева), де зроблено спробу з'ясувати походження українців через аналіз змісту праць значної групи науковців про генезу українців¹, оцінюючи модерні концепції етнічної генези українців² та концепцію, викладену в монографії В. Барана і Я. Барана «Походження українського народу» [42, 43] (переважно в історіографічній площині). Щодо концептуальних позицій авторів монографії «Походження українського народу» зроблено такий загальний висновок: «...концепція походження українського народу В. Барана та Я. Барана науково обґрунтована, виважена, має в основі багаторічні дослідження у галузі слов'янського етногенезу і заслуговує на докладне вивчення та популяризацію серед широкого наукового загалу» [42, 263].

Концепцію В. Барана відзначено в академічному виданні «Історія української культури», де висвітлено й історію української археології: «Величезну роботу з пошуку поєднувальної ланки між культурами другої і третьої чверті, тобто містка між добою етногенезу слов'ян та власне слов'янами, зокрема й прязько-корчацькою як безперечно слов'янською, здійснив В. Баран. Він висунув оригінальну концепцію походження й ранньої історії слов'ян» [39, 39].

¹ Див.: «Етнічна самосвідомість як головний критерій існування етносу в етногенетичній концепції В.Г. Балушка» у збірнику «Україна-Етнос», а також статті в журналі «Українознавство»: Питання генези, розвитку та становлення ранньосередньовічної, пізньосередньовічної та трипільсько-арійської концепцій походження українського народу в дослідженнях Н. Юсової, Л. Залізняка та П. Толочка; «Повість минулих літ» як важливе українознавче джерело про походження українського народу; Висвітлення походження українського народу у працях Ю. Шилова, Ю. Канигіна та І. Коганця; Теоретичні основи проблеми етногенезу в монографії М.Ю. Брайчевського «Походження Русі», В.В. Мавродін як основний теоретик концепції давньоруської народності у статті Н.М. Юсової «Генеза концепту «давньоруська народність» у радянській історичній науці»; Проблема походження українського народу в працях Михайла Грушевського «Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» та «Історія України-Руси»; «Проблема етногенезу українців в українознавчих дослідженнях кінця ХІХ – початку ХХІ століть».

² Шакурова О. Модерні концепції етногенезу українців // Українознавство. – 2011. – № 2. – С. 192–194.

Нещодавно на пошану д.і.н., проф. В. Барана (до 85-річчя від дня народження вченого) вийшов XXXI т. «Збірника наукових праць ННДІУВІ», в якому наведено оцінки наукового доробку ювіляра не лише з погляду істориків, але й з позиції етнологів М. Гримич [32]. Проте етнологічної оцінки концептуальних положень В. Барана про походження слов'ян та українців ще не було зроблено. На нашу думку, наукові праці В. Барана, що містять знання про етнічну генезу слов'ян і українців, територію їхнього формування, потребують насамперед етнологічного та етногеографічного осмислення.

Метою нашого дослідження є виявлення та загальна характеристика (оцінка) етнологічного змісту концептуальних уявлень В. Барана щодо походження перших слов'ян і українців, наявних у великому масиві його індивідуальних та колективних праць; з'ясування головних напрямів розвитку етнологічного складника його концептуальних позицій на тлі суспільно-історичних змін в Україні. Дослідження здійснено у 2013 р. на виконання наукової теми «Україна і світове українство в системі українознавства. Українці у світовій цивілізації і культурі» (№0112U003511; термін: 2012–2014 рр.). Його головні результати наведено у цій статті, опубліковано їх уперше.

Джерельну базу дослідження становлять індивідуальні праці В. Барана та створені у співавторстві, а також праці інших дослідників, що осмислювали концептуальні положення В. Барана та етнічну генезу слов'ян і українців³.

Об'єктом дослідження є система наукових знань про історію слов'ян і українців, предметом – формування, розвиток та сучасний стан етнологічного змісту концептуальних положень В. Барана щодо походження слов'ян і українців, час, місце і форми їх оприлюднення у зв'язку з історичним розвитком України другої половини XX – початку XXI ст.

Досліджувані знання про історію слов'ян і українців охоплюють той період історичного розвитку людності України, упродовж якого, на думку різних науковців, відбувалася генеза слов'янської етнічної спільноти та українського народу: від XV ст. до н.е. до XIV ст. н.е.

Представлені у статті нові знання автори одержали шляхом послідовного виконання низки дослідних завдань, серед яких головними були такі:

1) ознайомитись з працями В. Барана та окреслити коло основних його праць про походження слов'янської етнічної спільноти й українців;

2) виявити праці, що містять найновіший варіант концептуальних положень про походження слов'ян та українців, а серед них визначити ті, де якнайповніше прояснюється етнологічна сутність процесу зародження й формування слов'ян і українців;

3) з'ясувати головні відмінності у концептуальних позиціях В. Барана щодо походження слов'янської етнічної спільноти та українців,

що містяться у працях періоду УРСР та часів незалежності України;

4) дати загальну характеристику (оцінку) етнологічного складника сучасної концепції В. Барана про походження слов'ян і українців.

Автори не обмежилися суто етнологічним поглядом на предмет дослідження. Одержані результати стосуються не лише етнології, але й історії слов'ян, історії України, історіографії історії України, історії історичної науки в Україні. Основною сферою їх застосування є наука, можливе застосування в освіті. У науково-дослідній діяльності одержані результати допоможуть насамперед тим дослідникам, що використовують праці В. Барана як джерела або характеризують концепції українських науковців про утворення етнічної спільноти перших слов'ян чи українського етносу. В освіті одержані результати можна використати як додаткову інформацію у вивченні відповідних тем (спрямованих на засвоєння знань про етнічну генезу слов'ян і українців) історичних та українознавчих навчальних курсів, що викладаються у вищих студентам історичних спеціальностей.

У статті наведено у формі цитованих фрагментів лише частину концептуальних положень В. Барана про походження слов'ян і українців, що містять етнологічний зміст. Обґрунтування зроблених за результатами дослідження висновків та докладність характеристики етнологічного складника концепції виконано такою мірою, якою це можливо зробити в одній статті.

Підхід авторів до виявлення й оцінки етнологічного змісту концептуальних положень ґрунтувався на сутності етнологічних проблем, які розв'язуються. На нашу думку, концептуальні положення про походження слов'ян мають розв'язувати насамперед історично-етнологічну проблему визначення суб'єкта етнічного перетворення (певної людності, субстрату, етнічної групи чи її частини, чи кількох груп, що трансформуються або консолідується), місця, часу, рушійних сил, історичних обставин утворення першої слов'янської етнічної спільноти (праслов'ян). Подібну проблему мають розв'язувати й концепції походження сучасних слов'янських народів, зокрема українського етносу.

Залежно від того, на яку етнологічну проблему мають дати відповідь положення певної концепції, ми й розрізняємо сьогодні концепції про генезу (утворення) слов'янської етнічної спільноти (генезу перших слов'ян), про утворення українського етносу, інших сучасних слов'янських народів (росіян, білорусів, поляків та ін.).

Якщо цілісна концепція, що пояснює появу двох споріднених етнічних спільнот (старшої – «батьківської», молодшої – «дитини»), призначена дати відповідь на питання, з чого, де, коли, як утворилися перші слов'яни, де, коли і як виокремилися з них перші українці, тоді вважаємо таку концепцію однією, що має етнологічний та етногеографічний зміст. Кон-

³ Автори вдячні В. Барану за допомогу, надану в пошуку певних джерел, докладні усні спогади про суспільно-історичні умови його педагогічної й наукової діяльності в умовах Української РСР.

цептуальні положення етнічної генези українців зручніше розглядати окремо від концепції утворення чи походження слов'янської етнічної спільноти. Але через те, що зафіксовані у працях В. Барана знання про походження слов'ян і українців переплетені, інтегровані, а його концептуальні положення про походження слов'ян стали не лише основою, а й основною частиною концепції походження українського етносу, вважаємо можливим і доцільним розглядати їх одночасно як одну концептуальну систему (проте двопредметну з етнологічного погляду).

Зазначимо, що термін «походження народу» має різне змістове наповнення, зумовлене терміносистемою певної науки та розумінням його змісту автора праці. Зазвичай усвідомлюють його біологічний та історичний зміст. В. Баран живає «походження» в розумінні історика і лише якоюсь мірою слову надається певний етнологічний зміст. Про процес «формування етнічної спільноти» чи «формування народу» у працях В. Барана не йдеться.

Далі результати дослідження викладено у 7 тематичних блоках.

1. Суспільно-політичні умови формування концептуальних уявлень В. Барана про походження слов'янської етнічної спільноти й українців

Колеги-археологи В. Барана зазначали, що вже перші експедиційні дослідження визначили коло його наукових інтересів, «які тісно були пов'язані з ранньослов'янською проблематикою і, зокрема, питанням походження та ранньої історії слов'ян» [34]. А бажання «працювати в царині історичної науки, зокрема, в тій галузі, де досліджують питання прабатьківщини і походження свого народу, його становлення і розвитку у віддалені від нас часи» зародилося у нього, як припускають колеги, ще в дитячі та юнацькі роки, «у час визвольних змагань українців за свою незалежну державу» [34].

Прабатьківщина й етнічна генеза українців не стояли в центрі уваги археолога В. Барана за часів СРСР. Суспільно-політичні обставини були несприятливі для вільного розвитку української історичної науки і насамперед для її українознавчої частини. Вчений неодноразово згадував, як у часи офіційно проголошеного «розвинутого соціалізму» на вимогу редакторів видавництва йому доводилося змінювати у тексті своєї праці навіть слово «Україна» на «Українська РСР» чи «УРСР». Певні поодинокі праці про зародження і формування української етнічної спільноти з'являлися і в тих умовах, але розв'язання наукових проблеми мало узгоджуватися з великодержавною російською історичною доктриною. В іншому разі дослідник багато чим ризикував.

Проблеми утворення слов'янської етнічної спільноти В. Баран торкався, зокрема, коли визначав спорідненість між комплексами викопних решток послідовно існуючих у часі чи синхронних археологічних культур Центрально-Східної Європи; коли етнічно ідентифікував людність, що лишила нам старожитності

різних археологічних культур на теренах України і сусідніх територій. Досліджуючи історію ранніх слов'ян, їх розселення, історичний поступ слов'ян у переддержавний період, неможливо не торкатися проблеми локалізації прабатьківщини слов'янської етнічної спільноти, часу й історичних умов формування слов'янської етнічної спільноти. Різні сторони зазначених проблем В. Баран висвітлював у численних працях радянського періоду [24, 27]. В нових історичних умовах незалежності України вчений приділяє особливу увагу проблемі походження українського народу.

2. Місце і форма оприлюднення концептуальних положень В. Барана про походження слов'янської етнічної спільноти й українців

Результати цих пошуків оприлюднено в багатьох журнальних статтях, книгах та доповідях на конференціях, конгресах, круглих столах тощо. Практично в усіх книжкових виданнях В. Барана періоду незалежності України представлено його концептуальні положення щодо походження слов'ян чи українців, зокрема, у таких: «Походження слов'ян» (1991) [31], «Українцы» (рос. м., 1994) [18], «Давні слов'яни» (1998) [22], «Давня історія України: в 3 т. – Т. 3: Слов'яно-Руська доба» (2000) [33], «Історія української культури» (2001) [38], «Походження українського народу» (2002) [29], «Етнічна та етнокультурна історія України» (2005) [35], «Історичні витоки українського народу» (2005) [28], «Україна-Етнос» (2006) [9], «Кий, Щек, Хорив, сестра їх Либідь та пракорені українського народу» (2007) [8], «Етногенез українського народу» (2007) [5], «Слов'янське поселення середини I тисячоліття нашої ери біля села Теремці на Дністрі» (2008) [26], «Історичний атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава)» (2010) [21], «Походження, становлення та розвиток українського народу» (2010) [23], «Слов'яни у первісності і ранньому середньовіччі» (2011) [25], «Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі» (2011) [14], «У пошуках джерел українського народу» (2011) [30]. Однією з нових колективних праць, у якій В. Баран виклав концепції етнічної генези слов'ян, є «Історичний атлас України» [37], що підняв українознавчу історичну картографію на якісно новий рівень [54].

Велика кількість статей, доповідей, оприлюднених у виданнях ННДІУВІ, НТШ, РАС, КНУ імені Тараса Шевченка та інших наукових установ і організацій, розкриває концептуальні позиції В. Барана щодо походження слов'ян і українців [2, 3, 4, 6, 7, 10, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20]. У змісті зазначених книжкових видань та статей спостерігається текстуальна і концептуальна подібність щодо генези слов'ян і українців, а в деяких випадках – ідентичність. Зазвичай бракує інформації про передруки чи використання частин раніше оприлюднених праць В. Барана у перелічених книгах і в багатьох статтях.

3. Головна концептуальна зміна щодо історичного розвитку слов'ян і формування

українського етносу та її суспільно-історична зумовленість

Головна зміна думки В. Барана про історичний розвиток слов'ян і формування українців полягає у тому, що ставлення до ідеї про існування так званої «давньоруської народності» з публічно прихильного змінилося на заперечувальне.

Концепція «давньоруської народності» впливала на історичну науку, систему патріотичного виховання, загальну середню, вищу і спеціальну історичну освіту, історичну пам'ять та етнічну самосвідомість, світогляд усієї людності СРСР. Історично-етнологічна концепція існування в минулому «єдиної давньоруської народності»⁴ у парі з іншою, що обґрунтовувала появу нової історичної спільноти – «радянського народу», стала важливим елементом партійно-державної ідеології, яка з-поміж усіх народів Союзу найбільшої шкоди завдала, на нашу думку, відтворенню етнічної та національної свідомості білорусів і українців. Вона була дієвим, ефективним чинником-інструментом втрати білорусами й українцями своєї етнічної самобутності, процесу суцільного національного російщення (русифікації) [57] Білорусі й України.

В умовах СРСР українці робили спроби звернути увагу суспільства на процес російщення України. Як приклад, праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» та жорстка реакція на неї влади. Представники українських груп країн несоціалістичного табору також переймалися організованим московською владою зростанням в Україні частки усього питома російського, що відбиває, наприклад, низка статей Енциклопедії українознавства. Запозичення російських елементів культури відбувалося з різною швидкістю в різних територіальних, соціокультурних, соціально-класових частинах тодішнього українського соціуму⁵. Результати мовного, культурного, ментального та іншого відчуження від українства значної частини спільноти, тобто її етнічного й національного омертвіння, маємо сьогодні як одну з головних проблем суспільно-історичного поступу України⁶.

У передмові до першої книги I т. «Історія Української РСР» (1977), членом редакційної колегії якого був В. Баран, йдеться про «складання єдиної давньоруської народності – спільного предка трьох братніх східнослов'янських народів: російського, українського та білоруського» [40]. У висновках – про «формування у східних слов'ян давньоруської народності», що було «нерозривно пов'язане з виникненням давньоруської держави» [40, 424, 426]; після остаточного розпаду держави «давньоруська народність та її культура не

загинули», «в нових історичних умовах з єдиної давньоруської народності утворилися три братні народи – російський, український і білоруський» [40, 427].

Заключну частину колективної монографії «Слов'яни Південно-Східної Європи у переддержавний період» (1990) В. Баран завершив такими підсумками: «Важлишим фактором, способствующим унификации восточнославянской культуры и сложению древнерусской, стало образование в IX в. Древнерусского государства – Киевской Руси, куда вошло большинство восточнославянских союзов племен. Рост городов, бурное развитие ремесел и торговли, строительство порубежных крепостей, населявшихся выходцами из различных областей Руси, военные походы русских князей, в которых участвовали воины всех объединенных земель, способствовали созданию единой древнерусской культуры и древнерусской народности, объединившей все восточнославянские племена, а также часть неславянского населения Восточной Европы» [44].

Незабаром (приблизно через рік) В. Баран вже не згадує «давньоруську народність» [31]. Після здобуття Україною незалежності вчений відмовляється від версії походження українців від «давньоруської народності» і заперечує її: «Опустимо заідеологізовану версію з імперським присмаком, за якою українці як цілісний етнос заявили про себе лише у XIV–XVI ст. після монголо-татарського іга. У світлі теперішніх комплексних міждисциплінарних досліджень це вже – вчорашній день. Ми спробуємо накреслити нашу схему етнокультурного розвитку на території України і суміжних територій, виходячи із нових археологічних матеріалів і переоцінки деяких писемних джерел, якими оперують прихильники майже споконвічної східнослов'янської етнічної єдності і давньоруської народності» [11]. Згодом заперечення стало обґрунтованішим.

4. Заперечна відповідь В. Барана на дискусійне питання: «Чи були колись слов'яни єдиною етнічною спільнотою?»

Концентрованого викладу концепції походження слов'ян і українців у працях В. Барана ми не виявили, хоча певні сукупності концептуальних положень є у вступних, заключних та інших структурних частинах різних праць. Знання про генезу слов'ян і українців зосереджені у таблицях-схемах, які є важливим доповненням концепційних положень, але не заступають концепції. Стислий виклад головних положень концепції В. Барана про походження українців наведено у вступній частині праці «Історичні витоки українського народу», де, як зазначають автори, «на новій

⁴ Російською мовою її назвали «единая древнерусская народность». Оскільки у сучасній російській літературній мові не рзрізнено «руське» від «російського» (рос. м. «русское» от «русского»), значення цих понять в українській та російській мовах відмінне. Російськомовні люди зазвичай упевнені у тому, що «давньоруське» – це «давнє російське».

⁵ Див. статті Чиркова О.: «Головні риси розвитку етнічної будови української нації від кінця XIX ст. до початку XXI ст.», «Зміни питомих ваги українців у населенні України (в сучасних її межах) від кінця XIX ст. до початку XXI ст.», «Історія України та етнічна будова її людності: взаємна зумовленість розвитку в XX ст. (національний та загальносвітовий виміри)», «Періодизація розвитку етнічної структури населення України упродовж XX ст.».

⁶ Докладніше у статтях Чиркова О.: «Зросійщення – найбільша загроза існуванню українського народу», «Національна безпека України крізь призму сучасних тенденцій розвитку етнічної будови української нації», «Центр ваги поросійщених українських мас пересувається на Донбас», «Сучасні та можливі майбутні зміни етнічної будови людності Кримського півострова».

методологічній основі розкриваються процеси етноісторичного розвитку слов'ян на території Східної Європи і України зокрема» [28]. Серед концептуальних засад авторського бачення історичного початку українців є твердження: «Лінгвістичні, історичні та, зокрема, археологічні матеріали переконують нас у тому, що слов'яни ніколи не були єдиною етнічною спільнотою» [28, 7]. Проте російський археолог, історик Б. Рібаков у своїх працях виділяє кілька періодів відносної етнічної єдності праслов'ян і слов'ян (у часи тшцінецько-комарівської археологічної культури, пшеворської та зарубинецької територіально суміжних археологічних культур, празько-корчацької археологічної культури).

В. Баран вважає, що «слов'яни і навіть праслов'яни уже в найвіддаленіші епохи являли собою хоч і споріднені, але окремі етнокультурні та етномовні групи» [28]. Постає природне питання: «Якщо є споріднені етномовні групи, то завдяки чому вони споріднені?». На нашу думку, маємо прийти до однієї початкової етнічної спільноти, яку обґрунтовано можемо вважати праслов'янською, але виявити її напевно, за археологічними культурами в ретроспективний спосіб, нині слов'янознавці ще не змогли.

5. Етнологічний зміст концепції етнічної генези слов'ян у праці «Походження слов'ян»

Ґрунтовною працею, призначеною дати відповідь саме на питання про етнічну генезу слов'ян, була колективна монографія «Походження слов'ян». Щодо походження слов'ян у підсумковій частині монографії автори навели своє концептуальне бачення етнічної генези слов'ян [31, 134–137]. Подаємо у стислій та упорядкованій за номерами формі найголовніше з нього, що, на нашу думку, містить етнологічні елементи:

1) на території України і суміжних регіонів на рубежі та у I тис. н.е. (особливо у I його пол.) відбувалися складні етнокультурні процеси, «складні сплетіння політичних, економічних та культурних інтересів різноетнічних груп, поступова асиміляція місцевим народом усього прийшлого являє собою одну з важливих закономірностей історичного розвитку Південно-Східної Європи у I тис. н.е.»;

2) «[...] корінні місцеві мешканці лісостепової зони Південно-Східної Європи, починаючи з рубежу I тис. н.е., коли античні автори згадують венедеків-слов'ян на схід від Вісли, ніколи не були витіснені повністю з місць власного проживання або знищені. Переселенські рухи германців з північного заходу і зустрічні їм потоки сарматів з південного сходу та фракійців з півдня лише змінювали політичну обстановку, приводили в рух місцеві племена, порушували стабільність суспільних структур, привносили свої нові елементи до матеріальної культури, змінювали напрямки економічних і політичних зв'язків»;

3) «[...] в широкій прикордонній смузі Лісу та Лісостепу, де зосереджено й архаїчні слов'янські гідроніми, слов'яни жили принаймні з рубежу I тис. н.е. Цей регіон входив до зони формування східнослов'янської етнічної спільноти»;

4) «[...] в підоснові слов'янських ранньосередньовічних культур: колочинської, пенківської, празької та дзедзіцької лежать старожитності першої половини I тис. н.е.: київська культура та слов'янські групи черняхівської і пшеворської культур. Гіпотези тих дослідників, які вважали, що джерело виникнення ранньосередньовічних слов'янських культур слід шукати лише у якомусь одному регіоні [...], не знаходять підтвердження», «територіально-культурний поділ на територіальні групи слов'янського світу почався уже в першій половині I тис. н.е.». Тут маємо поставити логічно пов'язані питання: «До того, як почався поділ в першій половині I тис. н.е., те, що почало ділитися, було вже поділеним? З чого, коли і чому воно поділилося?»;

5) з «вільної від балтів південної частини Білорусії», «широкої прикордонної смуги лісу та лісостепу Південно-Східної Європи», «Середньої та Північної Польщі» у V–VII ст. почалося велике розселення слов'ян на Дунай, Балкани та захід у межиріччя Одри та Ельби»;

6) у V–VII ст. було «лише два великих слов'янських об'єднання – склавівів (празька культура) та антів (пенківська й колочинська культури)»;

7) «На основі празької культури між Дніпром, Дністром і Західним Бугом формуються пам'ятки VIII–X ст. типу Луки-Райковецької, а в Центральній Європі – ряд інших західнослов'янських етнокультурних утворень. На Дніпровському Лівобережжі населення пенківської й колочинської культур бере участь у формуванні волинцівських та роменсько-боршівських старожитностей»;

8) «Ці нові утворення [...] включають уже 13 різних племінних груп, відомих за літописними даними. Ці групи об'єднувалися у великі союзи – княжіння, створюючи передумови виникнення східнослов'янської державності»;

9) «[...] перше об'єднання державного типу виникло у східних слов'ян не пізніше VII ст. на північних схилах Карпат, у верхів'ях Дністра і Західного Бугу. Після його розпаду в IX ст. на Дніпрі навколо Києва формується східнослов'янська держава – Київська Русь»;

10) «[...] багато рис матеріальної культури східнослов'янських племен, розкиданих на широких просторах Східної Європи, зберігаються і в період Київської Русі, не дивлячись на об'єднуючу силу державних інститутів».

«Давньоруська народність» як термін чи явище у праці не згадується, але й не заперечується. Щодо утворення (генези, формування) слов'янської етнічної спільноти з етнологічного погляду сказано, як нам видається, недостатньо. Проте, крім тексту, тут наведено ще «Схему слов'янського етногенезу (за матеріалами археологічних культур півдня Східної Європи)», яка охоплює період близько 1300 р. (від IV ст. до н.е. до X ст. н.е.). Зарубинецька і пшеворська археологічні культури виводяться на схемі від давніших: підкльошової, мілоградської та лісостепової скіфської. Зауважимо, що у вступній частині праці автори повідомили про наміри зануритися глибоко в минуле: «За допомогою так званого методу ретроспекції, основу якого становить

порівняльно-типологічний аналіз комплексів матеріальної та духовної культур, читач простежить коріння слов'янської етнічної спільності, що губиться в останніх століттях до нашої ери в ареалі Дніпро-Одерського межиріччя в так званих лужицькій та поморській культурах, початок формування яких у свою чергу захоплює епоху бронзи» [37, 3–4]. Але реалізувати їх повною мірою, на нашу думку, авторам не вдалося.

Зі змісту висновків бачимо, що автори розуміють «слов'янський етногенез» як понад тисячолітню історію спадкоємних зв'язків між археологічними культурами й відомими за історичними джерелами етнічними спільнотами. Зауважимо, що й термін «народ» вони вживають не в значенні етнологічному («етнос»), а в поширеному в СРСР марксистсько-ленінському, позбавленому етнічного змісту. Тобто формування й утворення (генеза) слов'янської етнічної спільноти як етнічний процес, що призвів до появи слов'ян, не мали належної уваги дослідників. У подальших працях В. Барана принципово важливих концептуальних змін не виявлено, крім заперечення «давньоруської народності».

6. Етнологічний складник археологічно-історичної схеми «етногенезу українського народу» В. Барана у праці «Історичні витoki українського народу»

За результатами вивчення змісту книги «Історичні витoki українського народу» схему «етногенезу українського народу» В. Барана уклала О. Шакурова [42, 43]. Схема відбиває переважно археологічно-історичний погляд на етнічну наступність, спадкоємність людності українських теренів. Процес утворення – генези українського етносу у ній охарактеризовано недостатньо послідовно й повно. Про формування українського етносу (разом з іншими) йдеться лише в останній частині схеми, з якої ми не бачимо конкретних відповідей на коло етнологічних питань про утворення українського етносу (його етнічну генезу).

Звернемо увагу на останню позицію схеми, де йдеться про «відокремлення та завершення формування білоруського, російського та українського народів». Якщо, як вважає В. Баран, давньоруської народності і жодної іншої єдиної етнічної спільноти не існувало, тоді не зрозуміло, від чого могло відбуватися «відокремлення» українців, білорусів, росіян. Логічно вважати, якщо жодної єдиної етнічної спільноти не було, тоді не могло відбуватися й відокремлення від неї. Якщо відбувалося відокремлення, то мала бути певна етнічна спільнота, від якої відокремлювалися нові. Тобто не всі позиції схеми добре узгоджені між собою з етнологічного погляду.

7. Узагальнені висновки

Наукові погляди В. Барана щодо походження слов'ян і слов'янських народів сформувалися в умовах СРСР, за нашими припущеннями (на підставі біографічних даних та усних спогадів В. Барана), до початку 1960-х років. Вони розвивалися й оприлюднювалися упродовж тривалого часу. Про походження українців вчений пише переважно після

розпаду СРСР. Певні фрагменти праць про утворення та поділ «давньоруської народності», що оприлюднені в СРСР, концепційно збігаються з тогочасною офіційною думкою історичної радянської науки. Але, за свідченням В. Барана, вони не відбивають результатів його наукових пошуків.

У системі оприлюднених знань В. Барана про походження слов'ян і українців можна виокремити певну сукупність взаємопов'язаних засадничих положень (систему положень, визначальних думок, концептів), які й називаємо концепцією В. Барана про походження слов'ян і українців.

Концепти В. Барана про походження слов'ян і українців містяться у сотнях індивідуальних, колективних і в співавторстві праць різних видів (звітах про роботу експедицій, повідомленнях, рецензіях, доповідях, статтях, розділах збірників, навчальних посібниках і монографіях та їх частинах). Вони оприлюднені в наукових, науково-популярних, навчальних виданнях, громадсько-політичних журналах і газетах, а певна частина (менша) переведена цілком чи частково в електронну форму і наявна у веб-ресурсах українською [56] та іншими мовами.

Концепція В. Барана за науковим інструментарієм має археологічно-історичну спрямованість, проте в ній проглядаються певні її складники, які за назвами наук визначимо як археологічний, етнологічний, етногеографічний, етносоціологічний, культурологічний, лінгвістичний, політологічний, антропологічний, демографічний тощо. Вони розроблені й висвітлені автором різною мірою, деякі з них ледь позначені. В. Баран ставив собі за мету підійти до розробки концепції комплексно, і це великою мірою реалізовано. Проте в сучасних умовах швидко з'являються нові знання, нові гіпотези. На сьогодні найновіші досягнення сучасної науки в галузі етнічної генези слов'янської етнічної спільноти та української у концепції В. Барана використано не повною мірою. Є можливість врахувати нові результати досліджень в галузі антропології, популяційної генетики, лінгвістичної географії.

За предметним критерієм у концепції В. Барана про походження слов'ян і українців можна виокремити історичний, етнічний, територіальний, міграційний, ідеологічний, соціальний, економічний, культурний, популяційний та інші складники, розроблені різною мірою повноти, хронологічної послідовності, узгодженості й зв'язаності.

Концепти В. Барана про походження слов'янської етнічної спільноти й українців охоплюють три взаємопов'язаних групи етнологічних питань про генезу (утворення) етнічних спільнот: 1) щодо формування чи виокремлення слов'янської етнічної спільноти (тобто утворення перших слов'ян – праслов'ян); 2) щодо формування українців; 3) щодо формування інших сучасних слов'янських народів. Серед цих груп наукових питань лише друга, безумовно, є українознавчою цілком, інші – до певної міри.

Концепція розвивалася у зв'язку з досягненнями археологічної науки та суспільно-

історичними змінами в українському суспільстві, вона уточнювалася, поглиблювалася, набувала нового предметного спрямування, нових форм оприлюднення, а також меншого рівня самоцензури і компартійної ідеологічної цензури, що здійснювалася через суб'єкти видавничої діяльності та партійні організації в колективах, де працював В. Баран. Зміна державно-політичного статусу України, розвиток історичної та суспільно-політичної думки призвели до суттєвих змін певних засадничих положень системи знань В. Барана про походження слов'ян і українців, відображених у публікаціях часів незалежності України: 1) в умовах незалежності України концепція про походження слов'ян набула нового спрямування, охопила часи Руської землі і стала частиною концепції походження українського народу; 2) змінилося ставлення до концепції так званої «давньоруської народності» та її розробників (обґрунтовується заперечення її існування).

Останні форму і зміст концепція В. Барана про походження слов'ян і українців набула у двох працях: «Історичному атласі України» (2010) [21], де її етногеографічний зміст висвітлено найдокладніше та проілюстровано картами Ю. Лози; монографії «Походження українського народу» [29], де етнологічний бік концепції викладений докладніше, ніж у більшості праць, що висвітлюють цю тему.

Концепція В. Барана про походження слов'ян і українців є науковою формою пізнання певних сторін минулого України. Вона ґрунтується на надійній науковій джерельній базі, створеній значною мірою археологічними експедиціями, в яких брав участь на різних посадах В. Баран, зокрема як керівник. Проте використана джерельна база сьогодні може бути доповнена і розширена знаннями з інших наук, ще не застосованих для обґрунтування концепції.

Щодо можливостей наукового пізнання походження слов'ян і українців В. Баран висловлюється, зокрема, так: «Наукові пошуки старожитностей, що належали б предкам слов'ян, у культурах неоліту, енеоліту, доби бронзи або навіть раннього заліза поки що можуть бути виражені як ймовірні гіпотези», «спроби назвати ті чи інші археологічні культури первісності слов'янськими, а то й протокраїнськими» вчений оцінює як «тимчасовий спалах романтизму, викликаний відродженням української державності».

Концепція побудована на наукових засадах з використанням наукових методів, містить критику ненаукових наукоподібних пізнавальних підходів, конструкцій і окремих тверджень про походження українців, що активно поширюються в сучасному українському суспільстві і дезорієнтують його історичну пам'ять [36, 41, 45]. Щоправда, іноді стосовно праць, побудованих на хиткому ґрунті припущень, часом на вигадках їхніх авторів, досвідчений, авторитетний археолог висловлювався, на нашу думку, дещо поблажливо («шкоди такі праці не завдають, але кожен має займатися своєю справою») [55].

Багато науковців зазначають, що В. Баран досліджує етнологічні проблеми: «походження рання слов'ян», «процеси формування українського народу» [52, 29]; «проблеми слов'янського етногенезу, походження українського та інших східнослов'янських народів» [1, 49–50]; «характеризує етнічні процеси, пов'язані з формуванням і розвитком слов'янського етносу, і особливу увагу приділяє формуванню українського народу» [1, 57]; «розкриває складність етнічних процесів, у яких брали участь різні етнічні компоненти, визначає основні групи пам'яток, які представляли окремі етапи формування слов'янської спільноти» [49, 111]. «Етногенез слов'ян» В. Баран вважає однією з найгостріших проблем вітчизняної археологічної науки [31]. Проте етнічна генеза слов'янської етнічної спільноти в етнологічному її розумінні у працях В. Барана не була поставлена у центр уваги. Причини цього, на нашу думку, слід шукати в особливостях розвитку української історичної науки. Реальні наукові дослідження важливих українознавчих етнологічних питань були ускладнені. Це негативно відбивалося і на дослідженні археологами УРСР наукових українознавчих проблем, пов'язаних з етнічними процесами. Лише наприкінці 1980-х років в Українській РСР з'явилися умови для початку виходу з цієї кризової ситуації, почалася підготовка дипломованих спеціалістів.

Наукові проблеми історії слов'ян розглядаються В. Бараном переважно в історичній площині з позиції історика-археолога і спрямовані на «вивчення ранньослов'янської історії», з'ясування «історії рання слов'ян». Відповідно у назвах праць і текстах слово «походження» щодо етнічної спільноти не містить однозначного етнологічного змісту. Поняття «етнічна генеза» також вживається і щодо утворення етнічної спільноти, і щодо її історичного розвитку вже після утворення, сформування. Тобто предметом досліджень В. Барана були етнічні процеси (і формування слов'янської етнічної спільноти зокрема) переважно не в їх етнологічному розумінні. Прикметною є й певна тенденція висвітлювати процес етнічної генези слов'ян як історію вже виокремлених до певної міри слов'янських етнічних утворень та як початок генези сучасних слов'янських народів.

Формування в умовах СРСР і наявність концептуальних уявлень українського історика-археолога В. Барана про походження слов'янської етнічної спільноти та українців було і є корисним для українського етносу та української нації явищем, необхідним для процесу наукового самопізнання і формування етнічної й національної самосвідомості українських громадян.

Концепція висвітлює етнологічні й етногеографічні сторони історії ранньосередньовічних слов'ян, що переходить в історію східних слов'ян до часу завершення їхнього етнічного поділу. Етнологічний зміст концепції стосується переважно етнічної диференціації слов'янської етнічної спільноти, етнічної наступності

й спадкоємності між спільнотами, що лишили нам археологічні культури II ст. до н.е. – XIII ст. н.е., початку формування українців та інших сучасних слов'янських народів. Процес утворення (генези) чи формування слов'ян як етнічної спільноти концепція В. Барана не пояснює, а процес утворення українців як етносу – лише частково. Щоправда, у неконцептуальних частинах праць В. Барана етнологічні знання подаються дещо ширше, ніж у вступних чи підсумкових. Отже, етнологічний складник концепції потребує глибшої розробки або окремої етнологічної інтерпретації з використанням етнологічного інструментарію та врахуванням низки нових досягнень у пізнанні давнього та середньовічного минулого України.

Подальші дослідження концепцій утворення слов'ян та виокремлення з них українців доцільно здійснювати у напрямі виявлення й оцінки етногеографічного змісту концептуальних положень В. Барана про походження слов'ян і українців, зіставлення й порівняння етнологічного та етногеографічного складників його концепції з концепціями етнічної генези слов'ян інших відомих науковців другої половини XX ст. та сучасних (Б. Рибаків, В. Седов, М. Гімбутас, Й. Геррманн та ін.). В одній із останніх колективних праць, створених за участю В. Барана, – «Історичному атласі України» (2010) – найдокладніше висвітлено етногеографічний складник його концепції, що потребує окремого розгляду.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абашина Н.С.* Проблеми етногенезу слов'ян і походження українського народу в працях В.Д. Барана // Зб-к наук. праць ННДІУВІ. – Т. XXXI. – К., 2013. – С. 57.
2. *Баран В.* Витоки ранньосередньовічних слов'янських культур Південно-Східної Європи // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2002. – Вип. 5. – С. 94–114.
3. *Баран В.* Деякі тенденції розвитку матеріальної культури слов'ян-венедів на території України в першій половині I тис. н.е. // Старожитності I тисячоліття н.е. на території України. – К., 2003. – С. 14–20.
4. *Баран В.* До питання про витоки українського народу та походження назви «Україна» // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Українознавство. – К., 2000. – Вип. 3. – С. 12–18.
5. *Баран В.* Етногенез українського народу: Короткий нарис: наук.-публіцист. пр. – К.: Товариство «Знання» України, 2007. – 148 с.
6. *Баран В.* Етногенетичні процеси на території України в другій половині I тис. н.е. // Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. – Львів, 2001. – С. 11–20.
7. *Баран В.* Історичні та теоретико-методологічні питання етногенезу українців // Українознавство – наука самопізнання українського народу: Матеріали... конф. 18–20 жовтня 2001 р. – К., 2001. – С. 10–12.
8. *Баран В.* Кий, Щек, Хорив, сестра їх Либідь та прародені українського народу. – К., 2007. – 63 с.
9. *Баран В.* Походження українського народу // Україна–Етнос: Зб-к наук. праць з етнологічних та дотичних до них проблем українознавства. – К., 2006. – 240 с. – С. 53–92.
10. *Баран В.* Проблема етногенезу українського народу у шкільних і вузівських підручниках // Українознавство. – 2006. – №4. – С. 305–309.
11. *Баран В.* Проблеми походження українського народу // Україна, українці, українознавство у XX ст. в джерелах і документах: Зб-к наук. праць: у 2-х ч. – К., 1999. – Ч. 1. – С. 20.
12. *Баран В.* Проблеми походження українського народу // Фундаментальні орієнтири науки. – К., 2005. – С. 79–97.
13. *Баран В.* Проблеми співвідношення субстратного і прийшлого населення на території України в другій чверті I тис. н.е. // Українознавство. – 2004. – № 1–2. – С. 378–382.
14. *Баран В.* Процеси культурно-етнічного розвитку на території України в I тис. н. е. *Його ж.* Етнічні процеси в період східнослов'янської державності // Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі: колективна монографія. – К., 2011. – Том 1: Від давнини до XIV ст. – С. 261–318.
15. *Баран В.* Процеси східнослов'янського культурогенезу в другій пол. I тис. н.е. // Українознавство. Календар-щорічник на 2002 р. – К., 2001. – С. 75–79.
16. *Баран В.* Склавини – предки українського народу // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення. – Львів, 1993. – С. 5–6.
17. *Баран В.* Склавини та анти у світлі нових археологічних джерел // Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. – К.–Л., 1997. – С. 119–133.
18. *Баран В.* Славяно-украинские древности. *Його ж.* Этнокультурные истоки славянских культур раннего средневековья // Украинцы. – М., 1994. – Кн. 1: Этническая история. Антропология. Язык. Расселение. – С. 37–57.
19. *Баран В.* Слов'янський період в історії України: три хронологічні етапи // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 2002. – Вип. 8. – С. 94–97.
20. *Баран В.* Становлення ранньосередньовічних слов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // Записки НТШ. – Т. ССХV: Праці Історико-філософської секції. – Львів, 1993. – С. 59–86.
21. *Баран В., Лоза Ю.* та ін. Походження слов'ян // Історичний атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава). – К., 2010. – С. 94–133.
22. *Баран В.Д.* Давні слов'яни. – К., 1998. – 336 с.
23. *Баран В.Д.* Етнокультурні процеси на території України у ранньослов'янську добу // Походження, становлення та розвиток українського народу: монографія / Обушний М.І. та ін. – К., 2010. – С. 103–188.
24. *Баран В.Д.* Пражская культура Поднестровья (по материалам поселений у с. Рашков). – К., 1988. – 160 с.
25. *Баран В.Д.* Слов'яни у первісності і ранньому середньовіччі: Зб-к вибраних етнологічних праць. – К., 2011. – 108 с.
26. *Баран В.Д.* Слов'янське поселення середини I тисячоліття нашої ери біля села Теремці на Дністрі. – К., 2008. – 138 с.
27. *Баран В.Д.* Черняхівська культура. За матеріалами верхнього Дністра і Західного Бугу. – К., 1981. – 264 с.
28. *Баран В.Д., Баран Я.В.* Історичні витоки українського народу. – К., 2005. – 208 с.
29. *Баран В.Д., Баран Я.В.* Походження українського народу / ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України [та ін.]. – К., 2002. – 405 с.
30. *Баран В.Д., Баран Я.В.* У пошуках джерел українського народу. Вибрані наукові праці / Упор. Ю.Фігурний. – К., 2011. – 800 с.
31. *Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В.* Походження слов'ян. – К., 1991. – 144 с.

32. *Гримич М.В.* Дискусійні проблеми в трактуванні археологічної спадщини язичництва східних слов'ян (погляд етнологів) // Зб-к наук. праць ННДІУВІ. – XXXI. – К., 2013. – С. 115–135.
33. *Давня історія України: в 3 т. / Ред. кол. П.П.Толочко [та ін.]. – Т. 3: Слов'яно-Руська доба. – К., 2000. – 695 с.*
34. *До 80-річчя Володимира Даниловича Барана // Вісник Інституту археології. – 2007. – № 2. – 185–189.*
35. *Етнічна та етнокультурна історія України: у 3 т. – К., 2005. – Т. 1. – Кн. 2 / В.Д. Баран [та ін.]. – 512 с.*
36. *Залізник Л.* Походження українців: між наукою та ідеологією. – К.: Темпора, 2008. – 104 с.
37. *Історичний атлас України. Найдавніше минуле. Русь (Київська держава, Галицько-Волинська держава). – К., 2010. – 300 с.*
38. *Історія української культури: у 5 т. / Голов. ред. Б.Є.Патон. – К., 2001. – Т. 1: Історія культури давнього населення України. – 1134 с.*
39. *Історія української культури: у 5 т. / Голов. ред. Б.Є.Патон. – К., 2012. – Т. 5: Українська культура ХХ–ХХІ століть. – Кн. 3: Культура та розвиток науки і технологій в Україні. – 948 с.*
40. *Історія Української РСР. – К., 1977. – Т. 1: Первіснообщинний лад. Виникнення і розвиток феодалізму (з найдавніших часів до середини ХVІІ ст.). – Кн. 1: Первіснообщинний лад і зародження класового суспільства. Київська Русь (до другої половини ХІІІ ст.). – С. 21.*
41. *Кузьмук О.С.* Псевдонаукові теорії етногенезу українців та їхній вплив на суспільну свідомість // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 110–116.
42. *Лебедева О.* Концепція етногенезу українців у монографії В.Д. Барана і Я.В. Барана «Походження українського народу» // Українознавство. – 2007. – № 4. – С. 262–264.
43. *Лебедева О.В.* Проблема походження українського народу у дослідженнях М. Брайчевського, В. Петрова, В. Балущка та В. Барана // Зб-к наук. праць НДІУ. – К., 2008. – Т. XX. – С. 309–326.
44. *Новітні міфи та фальшивки про походження українців: збірник статей. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.*
45. *Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период / Баран В.Д. и др. – К., 1990. – С. 457.*
46. *Телегуз А., Луцкай В.* Етнологічна концепція етнотворення українців // Українознавство. – 2012. – № 4. – С. 193–198.
47. *Телегуз А., Юрченко В.* Історіографічний огляд концепцій етногенезу українців в етнології // Українознавство. – 2012. – № 3. – С. 141–144.
48. *Толочко Д.* Етноісторичні реконструкції походження українського народу: теоретико-методологічні основи // Українознавство. – 2012. – № 1. – С. 61–65.
49. *Толочко Д.В.* Етнічна самосвідомість українського народу на тлі закономірностей етнокультурного розвитку людських спільнот Південно-Східної Європи // Зб-к наук. праць ННДІУВІ. – Т. XXXI. – К., 2013. – С. 111.
50. *Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі. – К., 2011. – Том 1. Від давнини до ХІV ст. – 676 с.*
51. *Фігурний Ю.* Основні версії походження українського етносу: фаховий українознавчий аналіз // Українознавство. – 2010. – № 3. – С. 213–220.
52. *Фігурний Ю.С.* Взаємозв'язок поколінь. Володимир Баран – невтомний дослідник праісторії України // Зб-к наук. праць ННДІУВІ. – Т. XXXI. – К., 2013. – С. 29.
53. *Чирков О.* Витоки та еволюція українського народу (від найдавніших часів до ХІV ст.) // Українознавчий альманах. – К., 2012. – Вип. 8. – С. 126–130.
54. *Чирков О.* Історичний атлас України – якісно новий рівень українознавчої історичної картографії // Українознавство. – 2012. – № 1. – С. 236–238.
55. *Чирков О.* Необґрунтованість – ознака навколонаукової та наукоподібної літератури // Українознавство. – 2007. – № 1. – С. 130.
56. *Чирков О.* Представлення наукового доробку Володимира Барана у Вікіпедії та інших веб-ресурсах українською мовою // Зб-к наук. праць ННДІУВІ. – К., 2013. – Т. XXXI. – С. 59–87.
57. *Чирков О.А.* Явище російщення України у системі термінів українознавства // Зб-к наук. праць НДІУ. – Т. VI. – К., 2005. – С. 287–296.
58. *Чукаєва В.О.* Теорія Л.М.Гумільова та проблема етногенезу українців // Українознавство. – 2002. – № 2. – С. 57–58.

Олег Чирков
Ольга Шакурова

Етнологическая составляющая концепции Владимира Барана о происхождении славянской этнической общности и украинцев

Аннотация. На основании изучения трудов археолога, историка Владимира Барана авторы статьи сообщают о результатах обнаружения и общей характеристики этнологического содержания его концептуальных положений о происхождении славянской этнической общности и украинского этноса. Этнологическая составляющая археологически-исторической по содержанию концепции В. Барана направлена на объяснение преимущественно этнической дифференциации славянской общности, начала формирования украинцев и других современных славянских народов. Концепция нуждается в более глубокой разработке этнологической составляющей или отдельной этнологической интерпретации с более широким использованием этнологического инструментария и учетом новых достижений в познании прошлого Украины.

Ключевые слова: история Украины, этнология, археология, славяне, украинцы, концепция происхождения этноса, этнологическая составляющая концепции, этнический генезис, историография, история исторической науки.

Oleh Chyrkov
Olha Shakurova
Ethnological Component of Volodymyr Baran's Concept of Origin of Slavonian Ethnic Community and the Ukrainians

Annotation. On the base of research of Volodymyr Baran's works authors presented results of analysis of ethnological content of his conceptual ideas of origin of Slavonian ethnic community and the Ukrainian ethnos. Ethnological component of V. Baran's archaeological and historical concept primarily is focused on ethnical differentiation of Slavonic community, early formation

of the Ukrainians and other Slavonic people. The concept requires substantial development of ethnological component or separate ethnological interpretation with wider use of ethnological tools and consideration of new researches on Ukrainian history.

Key words: *history of Ukraine, ethnology, archaeology, the Slavs, the Ukrainians, concept of origin of ethnos, ethnological component of the concept, ethnic genesis, historiography, history of historical studies.*